

Jávor Anna

GARAS KLÁRA (1919–2017)

Tőle magától tudható, hogy tizenhárom éves kora óta művészettörténeti pályára készült. Mérnök családba született, apja és anyai nagyapja is mérnök volt, kevés művészi kapcsolattal: ezekre élete végén egy „Laub”-szignójú László Fülöp-portré és egy apró Mednyánszky-rajz emlékeztette. Választását múzeumi és könyvtárművek irányították, a képzőművészet és a történelem szeretete; egy gyereknek fogalma sincs arról, miféle munkavégzést takar ez a szakma. A budapesti Mária Terézia Leánygimnázium elvégzése után a történelem tanulmányi versenyen elért eredménye segítette őt 1937-ben felvételi vizsga nélkül a Pázmány Péter Tudományegyetem régészet és művészettörténet szakára, ahol Gerevich Tibornál 1941-ben *summa cum laude* doktorált. Disszertációja Johann Lucas Krackerről könyv alakban is megjelent. Egy ideig a tanszéken gyakornokoskodott, majd hadiüzemi munka és több hónapos bujkálás után 1945. február 1-jétől a Szépművészeti Múzeum alkalmazásába állt.

Közismert, hogy a múzeum 1945-ös feltámasztása milyen természetű feladatokkal járt: Garas Klára maga is részt vett a romeltakarításban, majd a Szentgotthárdról és Németországból visszatért műtárgyak átvételében, vizsgálatában – utóbbi nem akármilyen iskola lehetett Genthon István, Pigler Andor és a restaurátorok mellett.¹ Először időszakos tárlatok nyíltak kisebb-nagyobb kiadványok kíséretében, új szerzeményi kiállítás és egy magángyűjteményi bemutató a régi művészet köréből 1946-ban, a *Hazatért műkincsek* 1947-ben, 1949-re pedig felállt az első állandó kiállítás. Garas Klára a Régi Képtár munkatársaként működött közre ezeknél, és elsőként a németalföldi művészet tárgyából publikált. Majd sorra hozzászólt az itáliai reneszánsz és barokk Budapesten őrzött főműveiről: Raffaello, Sebastiano del Piombo, Tintoretto, Caravaggio és a caravaggisták, Corregio – utóbbi *Szoptató Madonná*-jának később külön könyvet szentelt, míg a reneszánsz portréművészetről számos részpublikáció után a múzeumi sorozatban jelentetett meg kötetet. Akadémiai levelező tagsága alkalmából 1974-ben tartott székfoglalójában itáliai művészportrékat fedez fel, az általa kezdettől művelt módszerrel: stíluskritika és provenienciakutatás egymást erősítő eredményei által.² És míg a múzeumi munka eredményesen haladt

¹ Jelen szöveg alapvetően támaszkodik a *Művészettörténeti Értesítő*-ben megjelent nekrológra: Jávor Anna: In memoriam Garas Klára. *Művészettörténeti Értesítő*, 66. 2017. 361–365. és bibliográfiára (*Acta Historiae Artium*, 59. 2018. 18–29.). Garas Klára az *Enigma* 90. számában közölt fotón (24. 2017. 159.) is rajta van, a második sorban.

² Garas Klára: *Olasz reneszánsz portrék a Szépművészeti Múzeumban*. Budapest, 1965. (Remekművek magyarországi gyűjteményekből) – több kiadás 1981-ig; Uő: *Képmás és képlet – Az ifjú Raffael és az agg Tizian*. (Akadémiai székfoglaló.) *A MTA Filozófiai és Történettudományok Osztályának Közleményei*, 23. 1974. 101–113. és: *Acta Historiae Artium*, 21. 1975. 53–74.

az „55 műalkotásnak megtalálták a mesterét”³ – igaz, a zöm ekkor még Pigler Andor attribúciója – teljesítményorientált bemutatója felé, a magyar művészettörténet-írás 1950-es évekbeli programja ennél nagyobb feladatot szánt a szakembereknek.

Ez a korpuszok kora, a Radocsay-féle középkori köteteké, a barokk festészeté és a barokk szobrászaté – de a magyarországi rézmetszetek és a litográfiák összkiadását is a Szépművészeti Múzeum termelte ki 1951-ben, illetve 1960-ra.⁴ Valamennyi máig érvényes alapmű, jobb azóta sem készült és nem is fog, mivel minőségi ugrást – mint látni fogjuk – csak a téma további differenciálása hozhat, amihez viszont ismét a régi korpuszok nyújtják a kiindulópontot. Garas Klára 1953-ra elkészült a 17. századi magyarországi festészet bevezető tanulmányt, adattárat és reprodukciókat tartalmazó kötetével, 1955-ben pedig megjelent a 18. századi, háromszor olyan vastag következő könyv, egykor ronggyá olvasott, bibliofil ritkaság.

A korpuszok tanúsága szerint a szerzők egy része már a háború előtt rákészült a feladatra; a barokk festészeti kötetek egyébként számos archív fotót is tartalmaznak. Garas Klára előtanulmánya a Kracker-kismonográfia volt, egyetemi doktori disszertációja, a 18. századi festészeti kötetet pedig mint kandidátusi értekezést védte meg 1955-ben. Kracker esetében a korábbi irodalmat szembesítette az autopsziával; utóbbi eszköze a műemlékek bejárása volt (jobbára kerékpáron), és saját fényképfelvételeket is készített. (1. kép) Nagy összefoglalásához hatalmas szakirodalmi apparátust mozgatott meg, és ehhez önálló forráskutatás járult: itt először látjuk bedolgozva a 18. századi bécsi és pozsonyi folyóiratok, almanachok adatait, de levéltári munkát is végzett, részben függetlenül a Művészettörténeti Munkaközösség éppen kiépülő adatbázisától. Élete végéig szenvedélye maradt a forrásolvasás, amit kivételes (latin, német, francia, olasz) nyelvtudásának köszönhetően valóban kedvteléssel űzhetett, mi több, maga is vadászott antikváriumokban művészettörténeti információkat ígérő, régi kiadványokra. Mindkét kötet forrásalapú – a valaha doku-

1. Garas Klára fényképfelvétele Johann Lucas Kracker aszói freskójáról, 1941 körül.
© Magántulajdon.

³ Garas Klára: „55 műalkotásnak megtalálták a mesterét.” A Szépművészeti Múzeum időszaki kiállítása. *Művészettörténeti Értesítő*, 10. 1961. 21–30.

⁴ Végh János: Radocsay Dénes (1918–1974). *Frakkok* III. 579–588.; Aggházy Mária: *A barokk szobrászat Magyarországon*. I–III. Budapest, 1959.; Pataky Dénes: *A magyar rézmetszés története*. Budapest, 1951.; Gerszi Teréz: *A magyar kőrajzolás története a XIX. században*. Budapest, 1960.

mentált művek meglétét ekkor még nem tudta rendszerszerűen kontrollálni –, és a teljes 17., illetve 18. századi Magyarországra kiterjed. Ez nemcsak a helységnevek szerinti festménykataszterre vonatkozik, hanem a festőkre is, magyarországi felbukkanásuk okán pedig idegen vagy elvándorolt művészek is helyet kaptak a kötetekben. A 17. századiban értelemszerűen kisebb számban nevesítve, ott viszont kivonatos forrásközlést szentel a névteleneknek. A későbbi kutatás azután továbbvitte ezeket az alapvető, gyakran szórványadatokat az egyes mesterek és objektumok feldolgozásakor. Így már könnyű egyesíteni, esetleg éppen megkülönböztetni egymástól a kismestereket, a valaha elért vagy félreolvasott művészneveket, Schmidteket, Sterneket, Buchert, Baumerthet, amelyek közül a lényegesebbjét maga Garas Klára elvégezte, például a nápolyi Girolamo Pesce/Pesci/Hieronymus Piscius esetében.⁵

A legutolsó évekig gondozta a két kötetet, a maga számára pótlásokat készített, lehetőleg a művészek teljes életművét felgyűjtve.⁶ Elsősorban az ún. vendégmesterek ezek, a Palko fivérek, Felix Ivo Leicher, Joseph Winterhalter. A róluk még az 1950-es években megjelent tanulmányai kiindulási alapként szolgáltak a jóval későbbi, csehországi monografikus feldolgozásokhoz, akárcsak a 17. századi olaszok itteni tevékenységének levéltári kutatásokon alapuló összegzése 1975-ben. Minden rajta tartotta a szemét, és nem is minden felfedezéséhez kapcsolódik publikáció: sok éve például telefonon jelezte a Nemzeti Galéria Régi Magyar Gyűjteményének, hogy műkereskedelemben felbukkant a soproni Lorenz Griessler („nézzétek meg, benne van a Garasban”) egyetlen, 1688-ból jelzett csendélete. Ami a térségben dolgozó 18. századi osztrák festőket illeti, Garas Klára lépéselőnye behozhatatlan: a különféle kongresszusi kötetekben, recenziókban, katalógusokban elhelyezett Michelangelo Unterberger, Joseph Ignaz Mildorfer, Franz Xaver Wagenschön, Joseph Hauzinger, Martin Johann (Kremser) Schmidt-meghatározásai (és szintén általa feldolgozott rajzaik) ugyan többnyire szintén beépültek az időközben megjelent nagymonográfiákba, számunkra módszertani – forrásfeltáró és stíluskritikai – példaként szolgálnak.

A két kötet topográfiai részét pedig felhasználta és ha tudta, kiegészítette a későbbi műemléki irodalom, legújabbban pedig a barokk freskókorpusz veszi számba – részletes technikai és ikonográfiai leírással, sok képpel – a műfaj fennmaradt hazai anyagát. Már a munka kezdetén statisztikát készített a Jernyei Kiss János vezette kutatócsoport, és első megállapításuk a számbeli fogyás volt. Ez csak részben köszönhető a területi lehatárolásnak; az „utódállamok” barokk freskóit külön dolgozza fel a szlovák, illetve a horvát kutatás, és készül egy erdélyi kötet. Nagymérvű a pusztulás még az ötvenes évekhez képest is, ugyanakkor számos városi lakóházban

⁵ Garas Klára in: *Utak és találkozások. Barokk művészet Közép-Európában / Baroque art in Central Europe. Crossroads*. Kiállítási katalógus/Budapesti Történeti Múzeum. Szerk. Galavics Géza. Budapest, 1993. 314–316. A felsoroltak közül a legfontosabb festő és mű: Jozef Medvecký: *Anton Schmidt. Život a dielo barokového maliara 1713–1773*. Bratislava, 2013.

⁶ Hasonló munkát végzett el valamennyi, Bécsben tanult festő aktuális bibliográfiájának közzétételével Buzási Enikő: *Források a magyarországi, erdélyi, valamint magyar megrendelésre dolgozó külföldi művészek bécsi akadémiai tanulmányaihoz (1726–1810)*. Budapest, 2016.

2. Garas Klára, a Szépművészeti Múzeum főigazgatója 1974-ben.

© Magántulajdon

tártak fel falképet az utóbbi évtizedekben, amelyek egy részét, lévén díszítőfestés, nem tartalmazza a tervezett korpusz.⁷ Gyakorlatilag ez utóbbi halmaz jelent újdonságot Garas Klára gyűjtéséhez képest, akivel még konzultálhattak a fiatalok. (2. kép)

A korpuszokat követte a kézikönyv-program. Az első, kétkötetes összefoglaló Fülep Lajos főszerkesztésében jelent meg 1956-ban, és öt kiadást ért meg 1975-ig – valamennyi számára Garas Klára szállította a barokk kor összefoglalását. Hamarosan megfogalmazódott az igény a „nagy” tudományos kézikönyvekre, ami gyakorlatilag a Magyar Tudományos Akadémia 1969-ben megalakult Művészettörténeti Kutató Csoportja (1991-től Intézet) számára jelentett életprogramot. Az önálló barokk kötethez Garas Klára készített operatív tanulmányt 1976-ban,⁸ ami azután 1991-ig csiszolódott Galavics Géza közreműködésével. Az időközben megjelent egy- majd kétkötetes, tankönyvcélú verziók szerzői már a következő generációt képviselik; az

⁷ Elsősorban: *Heves megye műemlékei*. Szerk. Dercsényi Dezső, Voit Pál. I–III. Budapest, 1968, 1972, 1978. – vö.: Farbaky Péter: Voit Pál (1909–1988). *Frakkok* III. 541–558. A barokk freskókorpuszokból eddig megjelent két kötet: *Barokk freskófestészet Magyarországon*. Szerk. Jernyei Kiss János. Munkatársak: Gaylhofer-Kovács Gábor, Nagy Veronika. I. *Fejér, Komárom-Esztergom és Veszprém megye*. Budapest, 2019.; II. *Baranya, Somogy, Tolna és Zala megye*. Budapest, 2020.

⁸ Garas Klára: *A barokk művészet. A Magyarországi művészet története*. Főszerk. Fülep Lajos. I. *A magyarországi művészet története a honfoglalástól a XIX. századig*. Szerk. Dercsényi Dezső. Budapest, 1956. 327–422. (és további négy kiadása); Uő: *Magyarországi barokk művészet. Operatív tanulmány a magyarországi művészettörténeti kézikönyv IV. kötete számára. Művészettörténeti Értesítő*, 25. 1976. 273–280.

egyezményesnek tekinthető korszakhatárok átvétele mellett Galavics Géza sem mond le a stílus fejlődéstörténetének olyan bevett fogalmairól, mint „uralomra jutás” vagy „virágkor”.⁹ De az 1980-as évekre, Kosáry Domokos új megközelítésének köszönhetően végre megszabadul a művészettörténet attól a nagy ellentmondástól, amit a „virágkor” a „Habsburg-gyarmatosítás” korszakában hordoz, teret nyitva többek között a megrendelő-fókuszú feldolgozásoknak.¹⁰ Ami a Fülep-féle kétköteteshez képest lényegi újdonság, az a felvilágosodás korának lehatárolása 1780 és 1830 között (a barokk felől nézve „Untergang” helyett); a Szabolcsi Hedvig alapvetése nyomán önállósított átmeneti korszak a „hosszú 19. század” része lett volna a nagy kézikönyv-programban. Az 1983-ban megjelent egykötetes a barokk után tárgyalja, míg nem annak revideált, 2001-es változatában ismét abszorbeálta a 18., illetve a 19. század a felvilágosodást (akárcsak a teljesen újragondolt, 2015-re és 2017-re megjelent 19. századi kézikönyv, Sisa József főszerkesztésében).¹¹ Az, hogy Garas Klára, aki maga is szorgalmazta a történeti/műfaji narratíva mellett a megrendelők és feladattípusok szerinti horizontális belső tagolást, mit „adott le” kéziratban annak idején, az Intézet Adattárában nyilván kiderül, de úgy tűnik fel, a barokk kézikönyv elhalása sohasem gátolta saját további kutatási programját.

Ez pedig már régen nemzetközi szintre helyeződött át. Franz Anton Maulbertsch neve elválaszthatatlan Garas Klaráétól. Az 1960-as nagymonográfia tartalmazza a művész máig alapvető oeuvre-katalógusát, amelyhez hozzátenni, s amelyből elvenni leginkább csak maga a szerző volt képes – előbb az új adatokat tartalmazó kiegészítő közlésekben, majd az 1974-es év jubileumi kiállítás- és kiadványsorozatában.¹² Ezután már többen csatlakoztak a nagyszerű életmű újrafelfedezéséhez: -Franz Martin Haberditzl háború előtti kéziratának posztumusz kiadása

⁹ Galavics Géza: Barokk. + A felvilágosodás kora. *A művészet története Magyarországon. A Honfoglalástól napjainkig*. Szerk. Aradi Nóra. Budapest, 1983, 212–302., 303–331.; Uő: Barokk. In: Galavics Géza – Marosi Ernő – Mikó Árpád – Wehli Tünde: *Magyar[országi] művészet a kezdetektől 1800-ig*. Budapest, 2001. 317–441.

¹⁰ Kosáry Domokos: *Művelődés a XVIII. századi Magyarországon*. Budapest, 1980. előzményirodalommal.

¹¹ *A magyar művészet a 19. században*. Főszerk. Sisa József. Budapest, 2013., 2018. (A magyarországi művészet története, 5/1, 5/2.)

¹² Garas, Klára: *Franz Anton Maulbertsch*. Budapest-Wien, 1960.; Uő: Nachträge und Ergänzungen zum Werk Franz Anton Maulbertschs. *Pantheon*, 21. 1963. 29–37.; Uő: Franz Anton Maulbertsch. Neue Funde. *Mitteilungen der Österreichischen Galerie*, 15. 1971. No 59. 7–35.; Uő: Franz Anton Maulbertsch: Neue Zuschreibungen und neue Probleme. *Kunst und Kultur um den Bodensee. Festgabe für Eduard Hindelang*. Hrsg. von Ernst Ziegler. Sigmaringen, 1986. 143–160.; Uő: Maulbertsch als Maler 1766–1780. *Franz Anton Maulbertsch. Ausstellung anlässlich seines 250. Geburtstags*. Ausstellungskatalog/Schloß Heiligenkreuz-Gutenbrunn. Hrsg. von Robert Waiszenberger. Wien-München, 1974. 33–38. és passim; Uő: Franz Anton Maulbertsch és kora. Kiállítási katalógus/Szépművészeti Múzeum. Budapest, 1974.; Uő: *Franz Anton Maulbertsch. Leben und Werk. Mit Oeuvrekatalog geordnet nach Standorten*. Salzburg, 1974.

Bécsben egy más, kevésbé történeti megközelítés eredményeivel ismertetett meg; a cseh- és morvaországi kutatás egy-egy főmű (a strahovi premontrei könyvtár és a kroměříži érseki palota dísztermének freskója) önálló feldolgozásával Pavel Preiss és Ivo Krsek tollából,¹³ miközben rendre besorolódtak a Maulbertsch-művek az időközben megjelent gyűjteményi katalógusokba Augsburgban, Bécsben, Berlinben, de a tengeren túl is. Utóbbi esetekben, így a Los Angeles-i Paul Getty Museum pompás bozzettója vagy a New York-i vázlatok esetében a szerzeményezést is Garas Klára műve initiálta. (3. kép)

3. Garas Klára 1984-ben a Magyar Nemzeti Galéria Régi Magyar Osztályán, (középen) Jávor Anna, Török Gyöngyi, Buzási Enikő és Mojzer Miklós társaságában. Eduard Hindelang felvétele
© Magántulajdon

A festő szülőhelyén, Langenargenben 1984-ben megrendezett - sorozatot nyitó - kiállítás Maulbertsch magyarországi munkásságára koncentrált, kiszélesítve a témát a kort, a kört, a megrendelőket bemutató tanulmányokkal Garas Klára átfogó esszéjéhez csatlakozva, s hasonlóképpen járt el a két következő, 1994-es és 1996-os évfordulós katalógus is. Ezekben immár teret kér a legújabb kutatói nemzedék. Míg a kitűnő Dmitrij Schelestnek (†1992), aki 1990-ben Salzburgban rendezett kiállítást Maulbertsch (és köre) Lvivbe jutott vázlataiból, nem adatott meg, hogy a monográfus örökébe lépjen, Hubert Hosch vagy Nina Lemmens¹⁴ írásai még mindig Garas Klaráéval megtámogatva alkottak kötetet. Előbbinek azután az örökös recenziens szerepe jutott, a második szerző a későbbiekben elengedte a témát. Karl Möseneder 1993-as könyve a késői Maulbertsch könyvtárfreskóinak ideologikus megközelítésével vagy Thomas DaCosta Kaufmann nagyvonalú jellemzése 2005-ből nem okozott akkora meglepetést, mint Monika Dachs 1998-as közleménye, Johann Berglnek tulajdonítva Maulbertsch leghíresebb *Önarcképét*, s

¹³ Franz Martin Haberditzl: *Franz Anton Maulbertsch*. Wien, 1977. (Mitteilungen der Österreichischen Galerie, Sonderheft); Uő: *Franz Anton Maulbertsch 1724-1796*. Wien, 2006. [a festő teljes bibliográfiájával, összeáll. Anna Mader: 418-426.]; Pavel Preiss: *Freska F. A. Maulbertsche ve Filosofickém sále Strahovské knihovny. Strahovská knihovna*. II. Praha, 1967. 217-234.; Ivo Krsek: *František Antonín Maulbertsch (1724-1796)*. Praha, 1974.

¹⁴ *Franz Anton Maulbertsch und sein Kreis in Ungarn*. Hrsg. von Eduard Hindelang. Mitarb. Enikő D. Buzási et al. Sigmaringen, 1984.; *Franz Anton Maulbertsch und der Wiener Akademiestil*. Sigmaringen. Hrsg. von Eduard Hindelang. Sigmaringen, 1994. - benne: Hubert Hosch: *Franz Anton Maulbertsch und die Wiener Akademie*, 14-92. és Nina Fehr-Lemmens: *Die Ölskizzen und autonomen Skizzenbilder von Franz Anton Maulbertsch*, 135-184.; *Franz Anton Maulbertsch und sein schwäbischer Umkreis*. Hrsg. von Eduard Hindelang, Hubert Hosch. Sigmaringen, 1996.

természetesen arról megismert arcát. Ilyenkor szokta Garas Klára megkérdezni: „Mondd, te elhiszed ezt?”¹⁵

Ő maga a források nyomdokán haladt tovább, amelyek fiatal kutatók szerencsés kezén tovább bővültek. Smohay András szakdolgozatának *trouvaille*-ja, amely szerint Maulbertsch és két segédje, Matthäus Mutz és Martin Rummel a székesfehérvári karmeliták Skapuláré-testvérületének bejegyzett tagjai voltak 1768-ban, hamar megjelent, akárcsak az egri líceumi kápolna mennyezetképének általa megtalált első programja.¹⁶ Tomáš Váleš a festő hradištei szerződését és leveleit közölte, Tóth Zsuzsanna, Haris Andrea és Nagy Veronika a sümegi műhely összetételét és hatósugarát kuatják, míg Jernyei Kiss János a nagy magyarországi freskók mélyelemzését végezte el a nemzetközi trendekhez illeszkedően.¹⁷ Eredményeik szemben állnak az életmű önkényes megbontásával, amit Monika Dachs 2003-as kéziratában¹⁸ vetett fel, és amelynek lehetősége a pusztán rokon stílus és jó minőség – „hagyomány” – alapján Maulbertschnek tulajdonított, elsősorban kisméretű, műkereskedelmet megírt olajfestmények esetében természetesen fennáll. Ám nem született még meg az a szintén délnémet és itáliai példákat expresszív kifejezésmóddal követő, „alternatív” művészegyeniség, akit az elvitatott művek mesterének tarthatnánk. A segédek keze nyomának elkülönítése is fölösleges buzgóság mindaddig, amíg Maulbertsch a nevét, sőt szignóját adta a vállalkozáshoz – ez volt Garas Klára véleménye, amely mellett még mindig érdemes kitérni. Ugyanakkor tőle tudunk a „kinnlevőségekről”, Maulbertsch dokumentált, ám rég elkallódott fontos műveiről, ilyenek például (csak

¹⁵ Karl Möseneder: *Franz Anton Maulbertsch. Aufklärung in der barocken Deckenmalerei*. Wien-Köln-Weimar, 1993.; Thomas DaCosta Kaufmann: *Painterly Enlightenment. The Art of Franz Anton Maulbertsch 1724-1796*. Chapel Hill, 2005.; Monika Dachs: Neue Überlegungen zum sogenannten „Selbstporträt” des Franz Anton Maulbertsch. *Barockberichte*, No 16/17. 1998. 44-53.; újabban Michael Krapf: Zum Problem des sogenannten Selbstporträts im Oeuvre von Franz Anton Maulbertsch: noch einmal überdacht. *Franz Anton Maulbertsch. Ein Mann von Genie*. Ausstellungskatalog/Belvedere. Hrsg. von Agnes Husslein-Arco, Michael Krapf. Wien, 2009. 9-21.

¹⁶ Smohay, András: Ein Freskenzyklus von Franz Anton Maulbertsch in der Karmeliterkirche in Székesfehérvár. *Franz Anton Maulbertsch und Mitteleuropa. Festschrift zum 30-jährigen Bestehen des Museums Langenargen*. Hrsg. von Eduard Hindelang, Lubomír Slavíček. Brno, 2007. 79-96.: 80.; Uő: Az egri Líceum Maulbertsch freskói. *Magyar Műemlékvédelem*, 14. 2007. 99-122.: 100., 117-118.

¹⁷ Tomáš Váleš: Memorie barokního preláta nebo reprezentace rytířského řádu? Franz Anton Maulbertsch a Hradiště sv. Hypolita/Pölnenberg u Znojma. *Ars*, 43. 2010. 241-258.; Tóth Zsuzsanna: Maulbertsch ismeretlen festőtársa a Nyugat-Dunántúlon: Johannes Pöckel nyomában Szécsiszigeten, Sümegen, Balatonkeresztúron és Segesden. *Művészettörténet Értesítő*, 56. 2007. 267-280.; Haris Andrea, Nagy Veronika. *Barokk freskófestészet Magyarországon*. Szerk. Jernyei Kiss János. Munkatársak: Gaylhoffer-Kovács Gábor, Nagy Veronika. I. Budapest, 2019. 356-389. és II. Budapest, 2020. 70-95. és passim; Jernyei Kiss János (többek közt) I.: 314-337., illetve Jernyei Kiss János: *Barokk mennyezetkép. Vallásos képzet és festett valóság (Maulbertsch freskói a váci székesegyházban)*. Budapest, 2009.

¹⁸ Monika Dachs: *Franz Anton Maulbertsch und sein Kreis. Studien zur Wiener Malerei in der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts*, 3 Bände. Habilitationsschrift (unpubliziert). Wien, 2003.

Magyarországon) a kiscelli főoltárkép, a budai karmelita kolostortemplomé, a majki kamalduli berendezés darabjai, a komáromi jezsuita templom főoltárképe és vázlataik – van mit keresni tehát.

Mára már közhely, hogy gyakorlatilag a Maulbertsch-kötet indította el az osztrák és német barokk festő-monográfiák sorát. A Martino és Bartolomeo Altomonte-, Paul Troger-, Daniel Gran-, Johann Michael Rottmayr-, Johann Zeiller-, Franz Sigrist-köteteket az 1980-as években jobbra többszerzős életmű-katalógusok követték, többek között Cosmas Damian Asamról és Matthäus Güntherről; a kibővített Martin Johann Schmidt-korpusz után 1999-ben a Palko fivérek monográfiája is napvilágot látott Prágában. A 2000-es években azután egymást követték Mátyási Ádám, Kracker, Mildorfer és Anton Kern életmű-kötetei, legutóbb, 2012-ben Troger új monográfiája. Garas Klára szuverén módon uralta valamennyi felsorolt életművet, s túl azon, hogy mindhez volt mit hozzátennie, és ebből még 2010-ben is publikált,¹⁹ belefogott más szempontú, szintetikus feldolgozásukba.

A saját maga által *A festő és a festészet a 18. században* címmel jelölt átfogó kutatási programot akadémiai székfoglalója vázolta 1986-ban. Pozitívista módon kikutatott adatait új, korszerű megközelítések szolgálatába állította. Nevezhetnénk művészetszociológiának, mentalitás-, sőt befogadástörténetnek, amit művelt, tárgya a művész és megrendelő társadalmi kapcsolatrendszerének mindenkor írásos forrásokra alapozó, komplex vizsgálata. Beletartoznak ebbe a családi adatok, származás, rokonság, a művészképzés formái, a megélhetési feltételek, a művészvándorlás, a kiállítás és a kritika, egészen a nyugdíjbiztosításig, de a hírnév és a kultusz is foglalkoztatta. Talán ez az a terve Garas Klárának, ami végül nem valósult meg az általa elképzelt teljességben.²⁰

Mindazonáltal nem volt teljesen alaptalan az az aggodalma, hogy a langenargeni múzeumigazgató, Eduard Hindelang (1923–2016) halálával véget ér a Maulbertsch-kultusz a Bodeni-tó partján. Az általa alapított kis múzeum, amely korábban még szerzeményezett is, és utoljára a morvaországi kapcsolatok révén nyitott ígéretes, új fejezetet a barokk festészetről szóló diskurzus számára, újabban más „helyi erők” emlékét ápolja. Nagyobb baj, hogy a bécsi Belvedere sem tűzte zászlajára a festőt, holott annak idején Oskar Kokoschka tisztelte meg előszavával a monográfiát.

¹⁹ Csak egy példa: Martin Zlatohlávek: *Anton Kern 1709–1774*. Praha, 2009.; Garas Klára: Adalékok Anton Kern (1709–1747) munkásságához. A részeg Noé képe és mások. „Ez világ mint egy kert...” *Tanulmányok Galavics Géza tiszteletére*. Szerk. Bubryák Orsolya. Budapest, 2010. 447–452.

²⁰ Garas Klára: *Művész és megrendelő, közönség és kritika. Változások a 18. század második felének művészeti életében. Akadémiai székfoglaló 1986. január 23.* Budapest, 1987. (Értekezések, emlékezések); Uő: *Der Maler und seine Laufbahn. Einige Aspekte des Kunstlebens in Ungarn im 18. Jahrhundert. Seminaria Niedzickie IV. Late Baroque Art in the 18th Century in Poland, Bohemia, Slovakia and Hungary*. Cracow, 1990. 143–151.; Uő: *Zur Kunstübung an der Wiener Akademie im 18. Jahrhundert. Die Preisstücke. Prijatelj Zbornik (Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji)*. Split, 1992. 405–423.; Uő: *Der italienische Einfluss und der Wiener Akademiestil zur Zeit von F. A. Maulbertsch. Franz Anton Maulbertsch und der Wiener Akademiestil*. Hrsg. von Eduard Hindelang. Sigmaringe, 1994. 93–110.

Maulbertsch, ez az „origineller Sonderling” méltó párja lehetne Gustav Klimtnek a régi művészet köréből, és nem csökkentené az állandó barokk kiállítás mostani „arca”, a még inkább külön Franz Xaver Messerschmidt szenzációerejét sem. A folyamatnak mindenesetre nem használ, ha egy évfordulós kiállítás katalógus-tanulmányának címe az, hogy „Es muss nicht immer Maulbertsch sein!” (2009).²¹

Garas Klára valójában három művészmonográfia szerzője, mivel a szerényen „adaléknak” jegyzett Kracker-könyvet is annak kell tekintenünk, elsősorban persze magyarországi vonatkozásban. Carlo Innocenzo Carlone Bécsben (is) működött comói barokk festőé a másik, amelyet három tanulmány után Amalia Barigozzi Brinivel közösen jelentetett meg 1967-ben, húsz év múlva pedig kiállítást rendezett Salzburgban Carlone bozzettoiból.²²

Kisebb munkái közül a legbüszkébb a schönbrunni Sebastiano Ricci-freskó felfedezésére volt. Ez is még a 60-as években történt, és ezt is a források oldaláról közelítette. Megfoghatatlan adatként kezelték Ricci működését a kastélyban, miközben a *Blaue Stiege* mennyezetképének régi Rottmayr-attribúcióját (joggal) elvetette a kutatás. Garas Klára viszont felnézett, és meglátta a lépcsőház freskójában a velencei festő átépítéseket túlélő, I. József császárt dicsőítő, monumentális alkotását. Amúgy nemigen publikált önálló ikonográfiai elemzéseket, de a korrekt műleírás számára lehetőleg minden képet megfejtett. Mégis kiemelnék két „merkantil” jellegű késő barokk témát, melyekre ő irányította a figyelmet: ezek a párizsi bank allegorikus freskója Giovanni Battista Pellegrinitől, illetve az augsburgi világkereskedelmi allegória, Gregorio Guglielmi műve.²³ Tárgyilagos értekező stílusára nem hatott a barokk dagályosság; ha egy-egy festmény valóban megérintette, arról legfeljebb szóban nyilatkozott. Olyik mestermeghatározása nehezen vert gyökeret. „Mi hiába dolgozunk” – állapította meg bosszúsan, amikor a levéltári dokumentumokkal (is) meggyőződen igazolt fertődi Mildorfer-freskó még évtizedek múltán is Basilius Grundmann műveként jelent meg az irodalomban.²⁴

²¹ Monika Dachs-Nickel: Es muss nicht immer Maulbertsch sein! Die Ölskizzen und ihre Zuschreibungsproblematik. *Franz Anton Maulbertsch. Ein Mann von Genie*. Ausstellungskatalog/Belvedere. Hrsg. von Agnes Husslein-Arco, Michael Krapf. Wien, 2009. 93–107.

²² Garas, Klára: Carlo Innocenzo Carlone. *BMHB*, 17. 1960. 71–100., 139–154.; Uő: Carlo Carlone und die Deckenmalerei in Wien am Anfang des 18. Jahrhunderts. *Acta Historiae Artium*, 8. 1962. 261–277.; Uő: Carlo Carlones Linzer Deckengemälde. *Alte und Moderne Kunst*, 10. 1965. No 80. 46.; Amalia Barigozzi Brini – Klára Garas: *Carlo Innocenzo Carlone. Milano*, 1967; Garas, Klára – Hansmann, Wilfried: *Carlo Innocenzo Carlone (1686–1775)*. Ölskizzen. Ausstellungskatalog/Salzburger Barockmuseum. Salzburg, 1986.

²³ Garas, Klára: Ein unbekanntes Hauptwerk Sebastiano Riccis. *Pantheon*, 20. 1962. 234–241.; Uő: Sebastiano Ricci egy eddig ismeretlen fő műve. *Művészettörténeti Értesítő*, 11. 1962. 246–252.; Uő: Le plafond de la Banque Royale de Giovanni Antonio Pellegrini. *BMHB*, 21. 1962. 75–93., 141–151.; Uő: Gregorio Guglielmi, 1714–1773. *Acta Historiae Artium*, 9. 1963. 269–294.: 284–288.; *Művészettörténeti Értesítő*, 12. 1963. 205–224.: 213., 218., 219.

²⁴ Valkó Arisztid: A fertődi (eszterházi) kastély művészei, mesterei. *Művészettörténeti Értesítő*, 2. 1953.

Míg szakmánk egy része szinte kizárólag szabadon választott feladatokon dolgozik, Garas Klára akadémikus soha nem zárkózott el a kötelező gyakorlatoktól. Ahogyan – láttuk – társszerzője volt a kétkötetes magyar művészettörténetnek és közreműködött a tervezett barokk kézikönyv előmunkálataiban, tudásának legszélesebb spektrumát adta az ún. Pentagonale-kiállításokhoz 1993-ban. Ez egy, az Európa Tanács által évekkal előbb elindított, barokk témájú nemzetközi kulturális együttműködés végeredménye volt, ekkor már a Közép-európai kezdeményezésnek nevezett konzorcium keretében. A két magyarországi kiállítás megszervezését a Szépművészeti Múzeum és főigazgatója, Mojzer Miklós vállalta magára, rangos stábot gyűjtve maga köré. A tudományos tanácsadó testület rajta kívül Garas Klarából és Galavics Gézából állt, egy végrehajtó „bureau” asszisztenciájával. Kialakult a két tárlat tematikája, helyszíne (Székesfehérvár és a Budapesti Történeti Múzeum), a műtárgylistát – a lehető legnagyobb nemzetközi merítéssel – közösen állították össze. Garas Klára a Közép-Európában megfordult olasz művészekről írt tanulmányt. Nagyszámú művészéletrajza és katalógustétele a német és osztrák festőkre is kiterjedt, és még a pozsonyi kiállítást is megtisztelte két műelemzéssel.²⁵

De megtaláljuk szócikkeit a *Neue Deutsche Biographie* immár digitalizált²⁶ változatában és az 1996-os, londoni kiadású művészeti lexikonban ugyanúgy, mint a szintén 1996-os pannonthalmi gyűjteményi katalógusban. 2003-ban pedig megvalósult az a fontos összegzés, ami a „checklist”, a Szépművészeti Múzeum sommás katalógusainak 3. kötetét – természetesen társszerzőkkel – az 1953-as és 1955-ös Garas-korpuszok, egyúttal az egyetemes muzeológia legmagasabb szintjére emeli, megnyugtatóan elrendezve a német és osztrák barokk művek attribúcióját.²⁷ A szerző a legújabb kutatási eredmények birtokában nem kíméli saját magát sem, bátran megkérdőjelezi régebbi meghatározásait. Garas Klára ekkor hátradőlt, úgy érezte, hogy legjobb tudása szerint befejezte a ráért múzeumi munkát – de a művészettörténettel természetesen továbbra sem hagyott fel. (4. kép)

134–137.; Garas, Klára: Unbekannte Fresken von Josef Ignaz Mildorfer. *Mitteilungen der Österreichischen Galerie*, No 24/25. 1980/1981. 68–69., 93–131.: 127–128.; ellenpélda: DaCosta Kaufmann 2015. i. m. 37.

²⁵ Garas Klára: Itáliai festők Közép-Európában / Italian Painters in Central Europe és 75 katalógustétel. *Utak és találkozások* 1993. i. m. 45–53., 107–115. és passim; *Svätci v strednej Európe / Heiligen in Zentraleuropa*. Ausstellungskatalog/Slovenská národná galéria. Hrsg. von Ivan Rusina. Bratislava, 1993. 134., 136., 147–148.

²⁶ Garas, Klára: Kracker, Johann Lucas. *Neue Deutsche Biographie*. XII. Berlin, 1980. 632 Online-Version: <https://www.deutsche-biographie.de/pnd122638417.html#ndbcontent>; *The Dictionary of Art*. Ed. by Jane Turner. London, 1996. 13 tétel; *Mons Sacer 996–1996. Pannonthalma 1000 éve*. Kiállítási katalógus. Szerk. Takács Imre. Pannonthalma, 1996. 34 tétel.

²⁷ German, Austrian and Bohemian Paintings. *Museum of Fine Arts Budapest, Old Masters' Gallery, Summary Catalogue. III. German, Austrian, Bohemian and British Paintings*. Ed. by Ildikó Ember, Imre Takács. Budapest, 2003. 12–140. [társszerzők: Benkő Éva, Urbach Zsuzsa].

4. A 90 éves Garas Klára az öt köszöntő „Késő barokk impressziók. Franz Anton Maulbertsch és Josef Winterhalter” című kiállítás megnyitóján a Magyar Nemzeti Galériában 2009. november 19-én (középen) Eduard Hindelang (bal szélén) és Lubomír Slavíček körében, a jobb első sorban Galavics Géza és Bereczky Lóránd. A képen látható Schulz Katalin, Széphelyi F. György (balra hátul), Kerny Terézia (baloldalt a harmadik sorban középen) és Mojzer Miklós (jobb szélén a második sorban), továbbá Dr. Tamás Istvánné és Zora Wörgötter (az első sorban) Gulyás Borbála, Gerszi Teréz, Krén Emil, Földi Eszter, Gergely Mariann, Veress András püspök, Lakatos József, H. Simon Katalin (ülnek), Takács Imre, Székely Júlia, Mikó Árpád, Ács Pál és Szücs György (háttal állnak).

Mindvégig kitüntetett témája maradt a gyűjtéstörténet, amellyel mondhatni divatot teremtett, állandó párbeszédben a hasonló szakterület művelőivel külföldön és idehaza. Kutatásának középpontjában Lipót Vilmos főherceg képgyűjteménye állt; már 1948-ban felfedezte e kollekció kulcsfontosságát a budai királyi palota egykori berendezése és a Szépművészeti Múzeum Régi Képtára szempontjából. Ezt követően nyomozásának tárgyává tette az általa megtalált, 1659-es bécsi inventárium valamennyi műalkotását, és nemcsak időben „felfelé”, hanem a bekerülésükig, lehetőleg visszajutva egészen az itáliai, németalföldi vagy német festő műterméig, írásos és képi dokumentumok segítségével. 1968-ban kiállítást rendezett a valaha Budán megfordult művekből, 2001-ben pedig átfogó tanulmányban tette közzé eredményeit a Budapesti Történeti Múzeum.²⁸ A hazaiak közül megírta az Esterházy-képtár történetét, de Jankovich Miklós képgyűjteményéről is volt közölnivalója 2002-ben, kiállí-

²⁸ Garas, Claire: Tableaux provenant de la collection de l'archiduc Leopold-Guillaume au Musée des Beaux-Arts. *BMHB*, 2. 1948. 22–26., 57–60.; Uő: Die Entstehung der Galerie des Erzherzogs Leopold Wilhelm. *Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen in Wien*, 63. 1967. 39–80.; Uő: Das Schicksal der Sammlung des Erzherzogs Leopold Wilhelm. *Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen in Wien*, 64. 1968. 181–278.; Uő: A budai vár egykori képgyűjteménye. Kiállítási katalógus/Szépművészeti

tása alkalmából. E tárgyhoz kapcsolódik utolsó, Nyerges Évával közös tanulmánya 2009-ből:²⁹ Heinrich Franz Wiser pfalzi báró, diplomata Madridban, Nápolyban, Hágában szerzeményezett képgyűjteményét rekonstruálják – vizuálisan is – egy szintén Bécsben őrzött, 18. század eleji inventárium alapján, benne nagy múzeumokba jutott, kardinális olasz és spanyol művekkel. Még maga bírta az *Acta Historiae Artium* gondjaira 1993-ban írt, majd külső okokból kiadatlanul maradt áttekintését az amerikai gyűjteményekben őrzött Giorgione- vagy Giorgionénak tulajdonított művekről. Az angol nyelvű tanulmány posztumusz jelent meg 2018-ban, tizenegy képet teljes proveniencia-sorral együtt tartalmazó katalógus kíséretében – Garas Klára nekrológja és bibliográfiája mellett.³⁰

Az utolsó éveket a rendszerezésnek szánta, amire részben rákényszerítették a költözések és a szomorú felismerés, hogy a jelenlegi zilált múzeumi, kutatóintézeti és egyetemi körülmények között hiába keres könyv- és cédulahagyatékának megfelelő őrzési helyet. Míg 2009-ben még Garas Intézetet vizionált a Szépművészeti Múzeum, ő maga pedig egy akadémiai Maulbertsch-könyvtár és -kutatóhely tervét dédelgette vidéken, végül nem tudta útját állni saját gyűjtése szétszóródásának. Így is hatalmas örökséget hagyott ránk és a kora újkori egyetemes művészettörténetre: műveinek túlnyomó többsége világnyelveken hozzáférhető, idézik, még sokáig további összegzések és feldolgozások megalapozója marad. Mint magyar akadémikus nő, egyfajta karrier-mintát is nyújtott, és mindenképpen megtámogatta a szakterület tekintélyét a bölcsészettudományok körében idehaza, a magyar művészettörténet-írást pedig külföldön.³¹

GARAS KLÁRA PÁLYAKÉPE

Garas Klára (Rákosszentmihály, 1919. június 19. – Budapest, 2017. június 26.) művészettörténész, múzeumigazgató, az MTA tagja. Édesapja: Garas Pál Jenő (1882–1972) gépészmérnök; édesanyja: Strasser Irén (1894–?). 1937-ben érettségizett a budapesti Mária Terézia Leánygimnáziumban. 1937 és 1941 között a budapesti PPTE-en művészettörténetet és régészetet hallgatott. 1939-ben (Hekler Antal és Császár Elemér javaslatára), 1942-ben (Gerevich Tibor és Brandenstein Béla javaslatára) a PPTE művészettörténetből kitűzött pályadíjának nyertese volt. 1941-ben művészettörténetből szerzett diplomát és egyetemi doktori oklevelet. 1945. február 1-jétől a Szépművészeti Múzeum Régi Képtárának munkatársa, részt vett a háború utáni romeltakarításban, a visszatért műtárgyak fogadásában, az első kiállítások megrendezésében. 1951-től a MTA

Múzeum. Rend. Garas Klára, Mojzer Miklós. Budapest, 1968.; Uő: A budai vár egykori gyűjteménye. Képek a Szépművészeti Múzeumban. *Tanulmányok Budapest Múltjából*, 29. 2001. 381–410.

²⁹ Garas, Klára – Nyerges, Éva: Baron Wiser's picture gallery. *The Burlington Magazine*, 51. 2009. 584–594.

³⁰ Garas, Klára: The History of Collecting Giorgione in America – an Outline. *Acta Historiae Artium*, 59. 2018. 31–68.

³¹ Könyvtárát végül a KOGART-nak adta, összes műveit őrzi a Szépművészeti Múzeum.

Művészettörténeti Bizottságának tagja, 1956–1959-ig titkára, 1973–1989-ig elnöke. 1969-től a Comité International d'Histoire de l'Art (CIHA) tagja. Tudományos folyóiratok szerkesztőbizottsági tagja: *Művészettörténeti Értesítő* (1953–1967), *A Szépművészeti Múzeum Közleményei* (1964–1984), *Acta Historiae Artium* (1969–1993). 1955-ben lett a művészettörténet-tudományok kandidátusa, 1961-ben a művészettörténet-tudományok doktora. 1964-től 1984-ig volt a Szépművészeti Múzeum főigazgatója. 1984-ben, a felújítás alatt álló múzeum kirablása, majd a hét kép megkerülése után kérte nyugdíjazását.³² Két évtizedes múzeumigazgatói tevékenysége során sikerült fenntartania az intézmény korábbi tudományos színvonalát, nemzetközi hírnevét, véghez vinnie egyfajta nyugatra nyitást. A szocialista országok közötti kulturális csere keretében főműkiállítások utaztak Drezdától Prágáig, Leningrádtól Varsóig, és a múzeum is fogadta e gyűjtemények válogatott darabjait. Felújította a műtárgykolcsönzések gyakorlatát, amely amellett, hogy elősegítette a gyűjtemény széles körű ismertségét, külföldi kiküldetések, tanulmányutak lehetőségét nyújtotta a muzeológusoknak. Új szerzeményekkel gazdagította a Régi Képtár állandó kiállításainak Pigler Andor rendezte sorát. Saját kutatásait dokumentálja több időszakos kiállítás: *A budai vár egykori képgyűjteménye* (1968); *Franz Anton Maulbertsch és kora* (1974) és a Salzburgban is bemutatott *A XVIII. század német és osztrák rajzművészete* (1981). Garas Klára kiemelt figyelmet fordított a múzeum tudományos folyóiratára és a könyvtár fejlesztésére, emellett hosszú időre biztosította a színvonalas képzőművészeti ismeretterjesztés helyét az állami könyvkiadásban. 1973-ban az MTA II. Filozófiai és Történettudományok Osztálya akadémiai levelező taggá választotta, székfoglalóját 1974-ben tartotta (*Képmás és képlet – az ifjú Raffael és az agg Tizian*). 1985 májusától az Akadémia rendes tagja, székfoglalójára 1986-ban került sor (*Művész és megrendelő, közönség és kritika: változások a XVIII. század második felének művészeti életében*). Hatalmas bibliográfiája 44 önálló kötetet és több száz tanulmányt, könyvrészletet, recenziót számlál. Egyetemi doktori disszertációja jelent meg elsőként könyv alakban, kandidátusi címet a *Magyarországi festészet a XVIII. században* című korpuszáért kapott (Budapest, 1955), amelyet megelőzött a 17. századi magyarországi festészet feldolgozása (Budapest, 1953). A kétkötetes munka ma is alapvető kézikönyv, minden további kutatás kiindulópontja. Akadémiai doktori címet a *Franz Anton Maulbertsch* című monográfiájával szerzett. Ez Garas Klára legtöbbet idézett műve, nemzetközi hírnevének megalapozója, az oeuvre-katalógussal és forrásközléssel ellátott tudományos művészmonográfiák Európa-szerte követett mintája. Múzeumi munkájához kapcsolódóan elsősorban itáliai és német-osztrák festészetet és rajzművészetet kutatott, a 16.-tól a 18. századig. Gyűjtéstörténeti kutatásainak leginkább hasznosuló eredményeit a budai királyi palota műgyűjteményeinek sorsáról publikálta, de foglalkozott az Esterházy- és a Jankovich-gyűjteménnyel, és egyik legutolsó tanulmánya is e témakörből jelent meg 2009-ben.

Részt vett a szakterület fontos kollektív vállalkozásaiban: kézikönyvek fejezetei, lexikon-szócikkek írása mellett 1993-ban egyik fő szervezője volt „Az európai barokk éve” hazai kiállítás-sorozatának, vezető szerzője a katalógusoknak. Kései fő műve, a

³² Szilágyi János György ugyanerről ld.: *Enigma*, 23. 2016. No 88. 69.

17-18. századi német, osztrák és cseh festmények feldolgozása is régi kollégáival közös kötetben látott napvilágot a Szépművészeti Múzeum sommás katalógusainak sorozatában 2003-ban.

Kitüntetések: Fővárosi Jubileumi Emlékérem, 1970; Ipolyi Arnold- emlékérem, 1972; Munka Érdemrend arany fokozata, 1974; Móra Ferenc- emlékérem, 1977; Szocialista Magyarorszáért, 1989; a Magyar Régészeti és Művészettörténeti Társulat tiszteleti tagja, 1992; a CIHA tiszteleti tagja, 1996; A Magyar Köztársasági Érdemrend Tisztikeresztje, polgári tagozat, 2006; Petrovics Elek- díj, 2009.

BIBLIOGRÁFIA

Garas Klára hatvanöt éves. Bibliográfia. *Művészettörténeti Értesítő*, 33. 1984. 237-240.; Bibliographie der Werke von Klára Garas. *Acta Historiae Artium*, 34. 1989. 71-75.; Bibliographie der Werke von Klára Garas. *Ex Fumo Lucem. Baroque studies in honour of Klára Garas. Presented on her eightieth birthday*. Ed. by Zsuzsanna Dobos. Budapest 1999. I.: 11-18.; Gosztola, Annamária: Publications by Klára Garas from 1999. *Acta Historiae Artium*, 50. 2009. 9-10.; Publikációk. *BMHB*, 122. 2017. 15-30.; Illés, Eszter – Somogyvári, Virág: Bibliographie der wissenschaftlichen Schriften von Klára Garas. *Acta Historiae Artium* 59. 2018. 18-29.

GARAS KLÁRA FONTOSABB ÍRÁSAI

Kracker János Lukács 1717-1779. *Adalék a magyarországi barokfestészet történetéhez*. Budapest, 1941. (A Budapesti Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem Művészettörténeti és Keresztényrégészeti Intézetének dolgozatai, 71.); *Magyarországi festészet a XVII. században*. Budapest, 1953.; *Magyarországi festészet a XVIII. században*. Budapest, 1955.; *Franz Anton Maulbertsch*. Budapest-Wien, 1960., Graz, 1964., átdolg. kiad.: Salzburg, 1974.; Ein unbekanntes Hauptwerk Sebastiano Riccis. *Pantheon*, 20. 1962. 235-241.; Sebastiano Ricci egy eddig ismeretlen fő műve. *Művészettörténeti Értesítő*, 11. 1962. 246-252.; Carlo Carlone und die Deckenmalerei in Wien am Anfang des XVIII. Jahrhunderts. *Acta Historiae Artium*, 8. 1962. 261-277.; Gregorio Guglielmi 1714-1773. *Acta Historiae Artium*, 9. 1963. 269-294.; *Művészettörténeti Értesítő*, 12. 1963. 205-224.; Carlo Innocenzo Carloni. Milano, 1967. [társszerző: Amalia Barigozzi Brini]; *Kortársak a németalföldi festőművészetről*. Budapest, 1967. (Európai antológia. Németalföldi forradalom); *A XVIII. század német és osztrák rajzművészete. Válogatott mesterművek a Szépművészeti Múzeum rajzanyagából*. Budapest, 1980. (A Szépművészeti Múzeum legszebb rajzai, 2.); *Correggio: Szoptató Madonna*. Budapest, 1990. (Pantheon); *Itáliai festők Közép-Európában. Italian Painters in Central Europe. Tanulmány és 75 katalógustétel művészéletrajzokkal, képelemzésekkel in: Galavics Géza szerk.: Barokk művészet Közép-Európában. Utak és találkozások / Baroque art in Central-Europe. Crossroads. Kiállítási katalógus/Budapesti Történeti Múzeum. Szerk. Galavics Géza. Budapest, 1993. 45-53., 107-115. és passim; A budai vár egykori gyűjteménye. Képek*

a Szépművészeti Múzeumban. *Tanulmányok Budapest Múltjából*, 29. 2001, 381–410.; German, Austrian and Bohemian Paintings. *Museum of Fine Arts Budapest, Old Masters' Gallery, Summary Catalogue. III. German, Austrian, Bohemian and British Paintings*. Ed. by Ildikó Ember, Imre Takács. Budapest, 2003. 12–140. [társszerzők: Benkő Éva, Urbach Zsuzsa].

GARAS KLÁRÁRÓL SZÓLÓ MÉLTATÁSOK

Mojzer, Miklós. *Ex Fumo Lucem. Baroque studies in honour of Klára Garas. Presented on her eightieth birthday*. Ed. by Zsuzsanna Dobos. Budapest, 1999. I.: 9.; Herzka Ferenc: *Garas Klára művészettörténész*. [beszélgetés] Budapest, 2008. (Akadémikus portrék); Czére, Andrea: Introduction. Studies dedicated to Klára Garas. *Acta Historiae Artium*, 50. 2009. 7–9.; Saluting Klára Garas / Garas Klára köszöntése. *BMHB*, 110/111. 2009. 180–183., 341–343.; Radványi Orsolya: Múzeumcsinálók. Garas Klára. Portrévázlat a Szépművészeti Múzeum volt főigazgatójának kilencvenedik születésnapjára. *Múzeum Café*, 3. 2009. No 11. 66–71., 92.; *Nők a magyar tudományban*. Szerk. Balogh Margit, Palasik Mária. Budapest, 2010. 264–265.; Greczi Emőke: A csuklóhoz bilincselte Rembrandt utazása. Garas Klára művészettörténész, a Szépművészeti Múzeum volt főigazgatója. *Múzeum Café*, 6. 2012. No 29. 80–87., 105–107.; Tátrai, Vilmos: Klára Garas 1919–2017. *BMHB*, 122. 2017. 9–14.; Jávor Anna: In memoriam Garas Klára. *Művészettörténeti Értesítő*, 66. 2017. 361–365.; Galavics, Géza: Klára Garas (1919–2017). *Acta Historiae Artium*, 59. 2018. 5–17.; Ács Pál – Székely Júlia: *A reneszánsz reneszánsza. Beszélgetések Klaniczay Tiborról és a reneszánszkutatásról*. Budapest, 2021. 464– 468., 470., 474–475., 491. – Gulyás X.: 361–362.; MTAT I.: 394.; RÚL VIII.: 130–131.; MMA II. (Jávor Anna). [Megjelenés alatt]